

АДМІНІСТРАТИВНІ ПОСЛУГИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ ПРО ОСВІТУ МІНІСТЕРСТВА ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Шаталова Л. М.

ВСТУП

Активні міграційні та глобалізаційні процеси слугують поштовхом для оновлення законодавства, у тому числі, й сфери освіти і науки. Статтями 24, 25, 26 Конституції України гарантуються рівні конституційні права і свободи громадянам, іноземцям та особам без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами. Статтею 13 Закону України «Про міжнародне приватне право»¹ передбачено, що документи, які видані уповноваженими органами іноземних держав у встановленій формі, визнаються дійсними в Україні в разі їхньої легалізації, якщо інше не передбачає закон або міжнародний договір України.

Набули актуальності питання якісного правового забезпечення публічно-сервісної діяльності органів виконавчої влади у сфері освіти і науки з надання адміністративних послуг. Результатом адміністративної процедурної діяльності Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) є надання адміністративних послуг, віднесених до компетенції міністерства та обумовлених сферами освіти і науки. Адміністративні послуги, які надаються МОН прямо або опосередковано визначені у спеціальних законах («Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» тощо). У підзаконних нормативно-правових актах встановлюються види та додаткові правила надання адміністративних послуг у сфері освіти і науки, які необхідні для практичної реалізації законів. У Положенні про МОН міститься доволі широкий перелік повноважень щодо надання адміністративних послуг (пп. 37, 37¹, 44, 44⁵, 44⁶, 47, 48, 68, 73, 74, 78, 79, 80 тощо), які прямо не визначаються як адміністративні послуги, але по суті є такими. Підзаконними нормативно-правовими актами, у тому числі, Положенням на МОН покладені обов'язки з надання адміністративних послуг з легалізації документів у сфері освіти і науки.

¹ Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1694 (дата звернення: 30.10.2025)

Адміністративні послуги з легалізації документів про освітні досягнення, а саме апостилювання та визнання документів, виданих закладами вищої освіти (далі – ЗВО) залишилися у сфері відповідальності МОН. При цьому суб'єктами реалізації компетенції МОН з надання адміністративних послуг у сфері освітньої діяльності є структурні підрозділи апарату МОН, державні освітні/наукові установи та державні підприємства, що належать до сфери його управління.

У науковій літературі за критерієм змісту публічно-сервісної адміністративної діяльності МОН відносять адміністративні послуги з легалізації документів у сфері освіти і науки, зокрема, визнання іноземних документів про освітні кваліфікації. Відповідно потребує удосконалення надання адміністративних послуг як правозастосовчих механізмів легалізації документів, що видаються державними підприємствами, установами й організаціями у сфері освіти і науки для використання за кордоном та визнання документів іноземних держав на території України. Тому виникає необхідність наукового аналізу процедури адміністративних послуг апостилювання та визнання документів про освітні кваліфікації.

1. Адміністративна процедура апостилювання документів про освіту

У джерелах правової доктрини більш дослідженими є проблеми консульської легалізації документів, які розглядалась у наукових працях Т. І. Баранової, І. І. Дахно, Г. С. Дьомкіної, О. М. Криштопи, Д. М. Курдельчука, В. К. Радзівського, В. В. Попкова та інших. Проблеми правового регулювання та особливості сучасних адміністративних процедур адміністративних послуг легалізації документів у сфері освіти і науки досліджувались у працях Т. Вагіної, Ю. М. Вітренко, Р. В. Чередника. Проте, залишились недостатньо дослідженими новітні тенденції надання послуг з визнання документів про освітні кваліфікації.

Термін «легалізація» походить від *legalis* (лат.) – законний, надання законної сили, перехід до легального стану². Саме у такому значенні легалізація розглядається у більшості науковців. Легалізація – правова конструкція, яка складається з правових процедур, що здійснюються уповноваженими органами публічної адміністрації з питань визнання, дозволів, надання юридичної чинності й узаконення певних суб'єктів, об'єктів, дій в інтересах зацікавлених осіб. Що, у свою чергу, означає узаконення та визнання чинності документів, поряд із формально-

² Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. К.: Либідь, 2003. С. 145

юридичним визнанням державною владою та регламентацією визначеної діяльності. В міжнародних відносинах легалізація розглядається як підтвердження дійсності та юридичної сили документа, виданого в іноземній державі³. Так, у освітній сфері легалізація документів про освіту і наукові досягнення – це надання освітнім документам офіційної форми, що відповідають вимогам держави, на території якої передбачається використання документа.

Отже, легалізація документів про освіту – це діяльність компетентних органів з питань надання документам про освіту офіційної форми, яка відповідає вимогам держави, на території якої передбачається використання документа. Підтвердження легальності документів про освітні кваліфікації здійснюється через процедури легалізації.

У міжнародному документообігу способи легалізації документів у сфері освіти і науки більшістю науковців розглядається як різновид адміністративних послуг⁴. До таких адміністративних послуг відносимо проставлення апостиля та визнання (нострифікацію). Послуги апостилювання та визнання документів про освітньо-наукові досягнення слід розуміти як сукупність процедур легалізації українських документів, які у майбутньому будуть використовуватися за кордоном, так і іноземних документів для використання на території України.

Завданням держави є забезпечення гарантій з реалізації права на освіту різних категорій фізичних осіб. Держава шляхом встановлення сукупності правил поведінки громадян, іноземних громадян та осіб без громадянства, юридичних осіб, МОН та його посадових осіб, урегульовує процес реалізації ними своїх прав та обов'язків щодо надання юридичної чинності документам про освітні та наукові досягнення. Залежно від оформленості відносин між державами обирається відповідна процедура легалізації документів про присвоєння кваліфікацій вищої освіти та кваліфікацій, які дають доступ до вищої освіти чи професійної діяльності. У разі якщо між країнами підписаний двосторонній чи багатосторонній міжнародний договір про надання правової допомоги проблеми визнання документів не виникає. З ратифікацією у 2003 році Україною Конвенції, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (далі – Гаазька конвенція) від 5.10.1961 року, складна процедура консульської легалізації документів замінено на спрощену процедуру проставлення спеціального штампa «Apostille»

³ Манько Д. Г. Юридичні документи та їх легалізація. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 46.

⁴ Петювка В. П. Надання адміністративних послуг в Україні: теорія і практика. К. : Логос, 2014. С. 9; Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. С. 175.

(далі – апостиль)⁵, у тому числі й документів у сфері освіти і науки. Нині ратифікували вищезгадану Конвенцію понад 120 країн світу.

Повноваження МОН щодо реалізації його завдань у сфері апостилювання та визнання документів у сфері освіти здійснює Національний інформаційний центр академічної мобільності (далі – Центр академічної мобільності). Завданням Центру є забезпечення організації зазначених послуг та надання інформаційної підтримки. Компетенцією проставлення апостиля на документах, які видаються у сфері освіти наділений єдиний орган публічної влади – МОН. Такі повноваження закріплені у постанові Кабінету Міністрів України «Про надання повноважень на проставлення апостиля, передбаченого Конвенцією, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів». Отже, міністерство зберігає монопольне становище з надання адміністративної послуги апостилювання. Повноваження щодо забезпечення організації надання послуг апостилювання та визнання документів (дипломів, атестатів) про середню загальну, професійну, професійно-технічну, вищу освіту⁶, передані державному підприємству (далі – ДП) «Інформаційно-іміджевий центр», яке належить до сфери управління міністерства. МОН надано право щодо створення суб'єктів господарювання – посередницьких структур ДП. Ці суб'єкти надають адміністративні послуги, отримання яких є обов'язковим для реалізації та захисту прав і законних інтересів людини, громадянина, осіб без громадянства, біженців, зокрема, набуття, зміну чи припинення їх прав та обов'язків у освітньо-науковій сфері.

Основним міжнародним актом, що регламентує адміністративну процедуру надання адміністративної послуги апостилювання є Гаазька конвенція та достатньо великий масив національних підзаконних нормативно-правових актів. Затверджені спільним наказом МЗС України, Мін'юсту України і МОН України Правила проставлення апостиля⁷ регламентують порядок проставлення апостиля на офіційних документах, що виходять з України. У цілому, основним проблемним

⁵ Конвенція що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазька конференція з МПП) від 05.10.1961 / Ратифікована Законом України від 10.01.2002 № 2933-III. URL: zakon.rada.gov.ua.

⁶ Питання національного інформаційного центру академічної мобільності: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 924. *Офіційний вісник України*. 2011. № 67. Ст. 2585

⁷ Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав: Наказ Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України і МОН України від 17.03.2023 № 125/209/293/139/999/5. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-23#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

аспектом, пов'язаним із правилами проставлення апостиля в Україні, є концептуальна невідповідність механізму імплементації міжнародних норм у національне законодавство. При створенні Правил проставлення апостиля⁸ деякі міжнародно-правові норми були просто механічно перенесені із Гаазької конвенції у національне законодавство без урахування особливостей правової системи. Не було адаптоване законодавство та правові механізми реалізації, а саме: відсутність визначених у конвенції центрів академічної мобільності; відсутність технічних засобів контролю документів про освіту – електронної системи контролю документів про освіту, реєстру проставлених на них апостилів; невідома чинному законодавству категорія «адміністративний документ»⁹. Для подолання колізій, прогалин у вітчизняному законодавстві та удосконалення механізму надання адміністративної послуги апостилювання та визнання МОН прийнято наказ «Про затвердження Порядку проставлення в МОН апостиля на офіційних документах, виданих навчальними закладами, державними органами, підприємствами, установами й організаціями, що стосуються сфери освіти і науки» від 10 березня 2009 року № 220», норми якого потребують узгодження та уніфікації.

Апостиль є специфічним елементом процедури адміністративної послуги легалізації документів, сутністю якого є визнання дійсності печаток, штампів і підписів, якими скріплений документ¹⁰. Апостиль проставляється на офіційних документах, що надходять від державучасниць Гаазької конвенції. Засвідчує, по-перше, справжність підпису відповідальної особи на документі (ректора, декана, директора інституту, директора школи та інших); по-друге, автентичність печатки, штампа ЗО, наукової установи, проставленої(го) на даному документі. Апостиль на нотаріальній копії диплома, додатку до нього чи атестаті тощо засвідчує тільки автентичність відбитку печатки та підпису нотаріуса, який засвідчив вірність копії. Слід наголосити, що апостиль підтверджує справжність офіційного документа, до якого він прикріплений, але не поширюється на його зміст.

⁸ Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав: Наказ Міністерства закордонних справ України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України і МОН України від 17.03.2023 № 125/209/293/139/999/5. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-23#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

⁹ Дьомкіна Г. С. Нормативно-правова регламентація сфери легалізації документів для дії за кордоном. Науковий вісник Чернівецького університету. 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 64.

¹⁰ Манько Д. Г. Юридичні документи та їх легалізація. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 48.

Законодавством передбачено проставлення апостиля на документі лише один раз. Надалі такий документ не потребуватиме додаткового оформлення чи засвідчення та може бути використаний в державах-учасниках Гаазької конвенції. Отже, підпис, печатка або штамп, які проставлені компетентним органом у формі апостиля, не потребуватимуть подальшого додаткового засвідчення або легалізації, а документ з апостилем підлягає неодноразовому використанню в будь-якій державі-учасниці Гаазької конвенції.

З метою удосконалення надання адміністративних послуг міністерством встановлено послідовність дій відповідальних посадових осіб МОН у процедурі апостилювання. Виділяємо 2 етапи процедури: проведення експертизи документів. На першому етапі – проведення експертизи документів відбувається з'ясування, чи підлягають подані документи проставленню апостиля і включає підтвердження факту видачі поданих документів та перевірку справжності підписів і відбитків печатки та/або штампа, проставлених на документах; проставлення штампу апостиль. Другий етап – проставлення штампу апостиль на документи про освіту та наукові досягнення, на які отримано підтвердження факту їх видачі, а також проставлення на апостилі підпису посадової особи та гербової печатки МОН України.

Для спрощення проведення експертизи документів в Україні діє автоматизована база даних для реєстрації документів. Здійснено удосконалення, зокрема, діджиталізацію адміністративних послуг з урахуванням тенденцій міжнародного документообігу. Зазначене знайшло своє нормативне закріплення у «Порядку проставлення в МОН України апостиля на офіційних документах, виданих ЗО, державними органами, установами й організаціями, ДП, що стосуються сфери освіти і науки»¹¹ (далі – Порядок проставлення апостиля в МОН). Наступним кроком стало створення у 2009 році Електронного реєстру апостилів (<http://apostille.minjust.gov.ua>), який являє собою «систему електронного архіву», в якому зберігаються дані про проставлені апостилі, на документах, що стосуються сфери освіти і науки: про освіту, про присудження наукового ступеня, про присвоєння вченого звання. Реєстр забезпечує надійність зберігання, конфіденційність і розмежування прав доступу, відстеження історії використання документа, швидкий та зручний пошук, забезпечує оперативність доступу до інформації та

¹¹ Про затвердження Порядку проставлення в Міністерстві освіти і науки України апостиля на офіційних документах, виданих навчальними закладами, державними органами, підприємствами, установами і організаціями, що стосуються сфери освіти і науки: Наказ МОН України від 10.03.2009. № 220. *Офіційний вісник України*. 2009. № 23. Ст. 761 (дата звернення: 30.10.2025).

одночасного використання документа декількома співробітниками підрозділів, які наділені відповідними правами. Зазначений реєстр носить відкритий характер, тому інформацію про проставлені МОН апостили можна перевірити за допомогою інтернет-технологій державами-учасницями Гаазької Конвенції. Що набуває актуальності під час співпраці з європейськими ЗВО, центрами академічної мобільності, Мін'юстом, іншими органами публічної адміністрації.

Дослідження компетенції органів публічної адміністрації у сфері проставлення апостилів, дає можливість дійти висновку, що Мін'юст є уповноваженим органом забезпечення ведення Електронного реєстру апостилів, а до компетенції МОН належить збирання, зберігання, забезпечення доступу до інформації та проставлення апостила на документах про освітні кваліфікації наділено МОН України¹². Отже, виникає необхідність правової регламентації процедури взаємодії та розподілу повноважень щодо проставлення апостилів зазначених суб'єктів. Необхідно створити надійну систему забезпечення безпеки надання процедури електронного апостилювання, яка дозволяє обмінюватися необхідною конфіденційною інформацією з освітніми, міжнародними та державними установами. Зазначене підвищить якість та доступність послуг, оптимізує процедуру надання адміністративних послуг апостилювання, які потребують міжвідомчої взаємодії Мін'юсту та МОН, надасть можливість уникнути дублювання збору інформації про документи у сфері освіти органами публічної адміністрації.

Останніми тенденціями використання інформаційних технологій в процесі міжнародного документообігу є запровадження, в тому числі й в Україні, системи «електронної легалізації документів для їх дії за кордоном» як необхідної умови входження до європейського простору вищої освіти. Приєднуємося до пропозицій науковців щодо запозичення міжнародного досвіду країн, у яких ця система успішно функціонує.

Запровадження електронного апостила надасть отримувачам послуг суттєві переваги: доступність для громадян електронних сервісів з проставлення апостила; відсутність необхідності громадянам звертатися до Мін'юсту або МОН особисто та приїжджати до м. Києва; покращення якості обробки документів, що потребують апостилювання; використання кваліфікованого електронного підпису; економія особистого часу; мінімізація витрат населення та спрощення надання

¹² Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 75. Ст. 2125 (дата звернення: 30.10.2025).

послуг¹³. Слід також додати: оплата послуг з використанням платіжних систем; доступність перевірки виданого апостилю у будь-якій країні світу з використанням Інтернету за електронною адресою <http://www.hcch.net>. Процедурно електронна легалізація на всіх етапах здійснюється за допомогою технічних засобів та технологій. Дані про проставлені апостилі вносяться до електронних реєстрів та можуть бути перевіреними у будь-якій країні світу.

Нині в Україні створено єдину базу даних – Електронний реєстр апостилів, яка передбачає проставлення апостилів на офіційних документах, виконаних в електронній формі з цифровим підписом органу, що наділений компетенцією відповідної держави на проставлення штампа «апостиль». Водночас електронні апостилі можуть проставлятися на офіційних документах, які існують як в електронному вигляді, так і в паперовому. Електронний документ на машинному носії прирівнюється до документа на паперовому носії і вони обидва мають однакову юридичну силу¹⁴.

У науковій літературі документи класифікуються за способом створення, структурними ознаками (формою) і ступенем стандартизації на: – стандартні; – типові; – що укладаються на трафаретних, бланкових паперах із захисними символами в суворо регламентованій послідовності¹⁵. Документи про освіту та наукові досягнення за формою є традиційними (паперовими) і передбачають наявність властивих їм реквізитів: дата видачі, підпис керівника, печатка, серія і реєстраційний номер тощо. Оскільки первинним є традиційний паперовий документ, то електронна його копія, створена шляхом сканування є лише файлом на машинному носії, а не електронним документом. Нині чинне законодавство України, хоча й орієнтоване на електронні форми документів, проте документи про освіту мають традиційну (паперову) форму взаємодії документообігу на паперових носіях. Паперовому документообігу документів про освітні кваліфікації властиві нормативні, адміністративні перешкоди та обмеження у використанні електронних форм взаємодії.

У національному законодавстві, у підзаконних нормативно-правових актах закріплені норми щодо удосконалення алгоритму дій

¹³ Дьомкіна Г. С. Нормативно-правова регламентація сфери легалізації документів для дії за кордоном. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. *Правознавство*. С. 67.

¹⁴ Баранова Т. І., Дьомкіна Г. С. Електронні реєстри у сфері міжнародного документообігу, оптимізація процедури з проставлення апостиля за участю нотаріуса. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 9. С. 39.

¹⁵ Міжнародна інформація: навч. посіб./ М.П. Требін, І. О. Поліщук, Н.П. Осипова та ін.; за ред. М. П. Требіна. Х.: Право, 2014. С. 132.

2 етапу надання адміністративної послуги апостилювання. Нині процедуру доповнено додатковим етапом – створення електронної копії документа та проставлення електронного апостиля за допомогою програмних засобів Електронного реєстру апостилів. Для отримання дистанційної послуги апостилювання необхідно: 1) для подання заявки створити електронну копію документа, що потребує апостилювання, шляхом сканування в електронний файл формату PDF; 2) накладання кваліфікаційного електронного підпису (далі – КЕП) відповідальною особою на електронний файл формату PDF; 3) перевірка Міністерством електронного файла з КЕП відповідальної особи МОН України та внесення даних до Електронного реєстру апостилів¹⁶. На сьогодні передбачено проставлення апостиля у формі електронного документа на документі в електронній формі посадовою особою компетентного органу за допомогою програмних засобів Реєстру шляхом об'єднання таких апостиля та документа в єдиний файл у формі документа, який матиме юридичну силу лише в електронній формі. У такому випадку на відповідальну посадову особу покладено обов'язок перевірки відомостей про кваліфікований сертифікат відкритого ключа з наявними у Реєстрі відомостями про кваліфікований сертифікат відкритого ключа.

На бланках документів про вищу освіту та науковий ступінь державного зразка та додатків до них, академічній довідці не допускається розміщення сканованих підписів та відбитків гербових печаток ЗВО, його відокремлених підрозділів або наукових установ. Законодавством передбачено можливість дистанційного подання пакету документів у електронному вигляді. Документи надсилаються електронною поштою шляхом реєстрації персонального кабінету на сайті ДП «Інформаційно-іміджевий центр» у вигляді сканованих копій, які повинні відповідати технічним вимогам. Слід передбачити, що створена отримувачем послуги електронна копія документа про освіту, може містити елементи підробки, які можуть бути не помічені експертом. Для попередження фальсифікації створено достатньо ефективний механізм виявлення правопорушень. Відповідальна особа для проведення експертизи має доступ до необхідної інформації про освітні документи (ЄДЕБО), а також має право вимагати пред'явлення оригіналів. Тому достатнім буде здійснення перевірки відповідальною особою реквізитів документа у ЄДЕБО.

¹⁶ Шаталова Л. М. Електронізація адміністративної послуги апостилювання документів про освіту: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія ПРАВО. Випуск 40. Том 2. С. 62–65.

Таким чином, організацію діяльності компетентного органу на всіх етапах процедури апостилювання в електронній формі з використанням інформаційних технологій та за допомогою програмних засобів слід вважати такою, що відповідає європейським стандартам. Діджиталізація процедури апостилювання документів про освітні та наукові ступені сприяє підвищенню якості та доступності послуги. Оптимізує процедурну діяльність посадових осіб МОН України з надання адміністративних послуг апостилювання.

Одним із основних результатів дослідження зарубіжного досвіду та правової регламентації діджиталізації процедури надання адміністративної послуги з проставлення апостиля на освітні документи, ми вбачаємо розробку та затвердження уніфікованих стандартів послуги. Такий стандарт процедури надання адміністративної послуги пропонуємо доповнити описом послідовності дій щодо створення електронної копії документа про освіту та проставлення електронного апостиля. Удосконалення процедурних та організаційних елементів механізму проставлення штампа «апостиль» потребують нормативного забезпечення взаємодії Мін'юсту і МОН України та розподілу між ними повноважень з організаційного забезпечення ведення Електронного реєстру апостилів.

Проблемним питанням є визначення строків здійснення експертизи документів для проставлення апостиля. Встановлені строки у п. 9 Порядку_проставлення в МОН апостиля у разі, коли розгляд документів не потребує направлення запитів, процедура здійснюється протягом п'яти робочих днів. У випадку необхідності отримання зразка відбитка печатки та/або штампа, підпису, додаткової інформації або роз'яснень строк розгляду документів на проставлення апостиля може бути продовжено до 20 робочих днів¹⁷. На практиці ж ДП «Інформаційно-іміджевий центр» встановлені різноманітні строки надання адміністративної послуги проставлення апостилю за критерієм терміновості її виконання, яка впливає і на її вартість. Надання адміністративних послуг апостилювання та визнання (нострифікації) документів про освітні кваліфікації є оплатними. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 30.04.2011 р. № 550 «Деякі питання надання Міністерством освіти і науки Державною службою інтелектуальної власності платних

¹⁷ Про затвердження Порядку проставлення в Міністерстві освіти і науки України апостиля на офіційних документах, виданих навчальними закладами, державними органами, підприємствами, установами і організаціями, що стосуються сфери освіти і науки: Наказ МОН України від 10.03.2009. № 220. *Офіційний вісник України*. 2009. № 23. Ст. 761 (дата звернення: 30.10.2025).

адміністративних послуг»¹⁸ та наказом МОН «Про розмір та порядок оплати послуг з проставлення апостиля» від 01.02.2023 р. № 54 встановлено обов'язковий платіж за регулярну обробку кожного документа: адмінзбір для фізичних осіб – 51 грн; адмінзбір для юридичних осіб – 85 грн.

На практиці організатором ДП «Інформаційно-іміджевий центр» на офіційному сайті, встановлені строки та ціни з надання послуг апостилювання: 30 роб. днів – 270,00 грн; без запиту, 10 роб. днів (терміновий) – 540,00 грн; із запитом, 20 роб. днів (терміновий) – 780,00 грн; без запиту, 2 роб. дні (терміновий) – 810,00 грн; без запиту, 2 годин (екстрений) – 1500,00 грн. Як бачимо, строк надання адміністративної послуги з проставлення звичайного апостиля становить 30 робочих днів. Тобто строки, визначені у підзаконних нормативно-правових актах не відповідають строкам, що визначені законом. Очевидно, що про терміновість у разі проставлення апостиля із запитом строком у 20 робочих днів мова йти не може, оскільки це звичайний строк виконання зазначеного виду процедури. Така диференціація строків встановлена для визначення вартості послуг і не є правомірною, оскільки правила, встановлені організатором ДП «Інформаційно-іміджевий центр», суперечать нормативним приписам щодо надання досліджуваних послуг. Схожа ситуація з встановленням вартості адміністративної процедури визнання документів про освітні кваліфікації. Неузгодженість актів законодавства різної юридичної сили призводять до не виправданого стягнення коштів з фізичних та юридичних осіб, а тому потребує узгодження з метою захисту прав отримувачів послуг.

Адміністративна процедура надання адміністративної послуги апостилювання є складовою міжнародної легалізації документів про освітні кваліфікації та передує процедурі визнання у країнах, які приєдналися до Гаазької конвенції. У країнах, які не ратифікували Гаазьку конвенцію – через процедури консульської легалізації. При цьому суб'єктом надання адміністративної послуги апостилювання є компетентний орган країни походження документа. Штамп «апостиль» засвідчує тільки справжність документа, але не його зміст. Тому отримання адміністративної послуги апостилювання документів про освіту та освітньо-професійні ступені не виключає отримання послуги їх визнання (нострифікації).

¹⁸ Деякі питання надання Міністерством освіти і науки, Державною службою інтелектуальної власності платних адміністративних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.05.2011 № 550. *Офіційний вісник України*. 2011. № 40. Ст. 1644 (дата звернення: 30.10.2025).

2. Особливості процедури послуги визнання документів про освіту

Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (далі – Лісабонська конвенція про визнання) зобов'язує країни, які підписали даний документ, визнавати документ про освіту громадян інших країн-учасниць угоди. Водночас не звільняє громадян від обов'язку проходження додаткових процедур щодо визнання дипломів, наукових ступенів тощо в інших країнах. Процеси глобалізації, міграційні процеси зумовлюють необхідність визначення відповідності прав, наданих іноземним документом правам, які надаються власникам документів в Україні.

Нині у сфері формальних міжнародних норм зберігається тенденція зосередження уваги на процедурі та критеріях визнання іноземних дипломів, свідоцтв. Особливе значення в процедурі визнання має сумісність досягнень заявника з українськими навчальними програмами та академічною або професійною кваліфікацією, зокрема щодо: статусу ЗВО котрий видав диплом, рівня диплому, періодів навчання або накопичених ЕКТС, спеціалізації, професійної кваліфікації, навчального плану або навантаження, додатку до диплома. Адміністративна процедура надання адміністративної послуги з визнання іноземних кваліфікацій в Україні має високу оцінку відповідності міжнародним стандартам. Проте, недосконалими на сьогодні залишаються питання порівняльно-правового дослідження категоріально-понятійного апарату, змісту, порядку та процедурних особливостей адміністративної послуги визнання документів про освіту в Україні з міжнародними стандартами.

Державам-членам ЄС надається диспозитивне право самостійно вирішувати, яким чином організовувати свою систему освіти та встановлювати вимоги до якості навчальних програм, тому на рівні ЄС визнання дипломів не відбувається¹⁹. У Лісабонській конвенції про визнання зазначається, що справедливе визнання кваліфікацій є ключовим елементом права на освіту та обов'язком суспільства²⁰. Відповідно, потрібно створити єдине правове поле та усунути перешкоди, що гальмують ефективне і належне визнання результатів навчання та визнання порівнюваних академічних ступенів. Важливим кроком у цьому напрямку стало прийняття Глобальної конвенції про

¹⁹ Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / за заг. ред. В. Лугового, С. Калашникової. К.: ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. С. 145

²⁰ Conclusions and Recommendations of the Spécial Commission on the practical opération of the Hague Apostille, Service, Evidence and Access to Justice Conventions (2 to 12 February 2009). 2009. 14 p.

визнання кваліфікацій вищої освіти²¹, яка набула чинності 5 березня 2023 року. Зазначена конвенція є **першою глобальною угодою ООН у сфері вищої освіти, якою** встановлено універсальні принципи для справедливого та прозорого визнання кваліфікацій. Встановлення універсальних норм сприяє підвищенню мобільності студентів і визнанню кваліфікацій біженців. Україна знаходиться на стадії підготовки до ратифікації даної конвенції.

Наразі нормативно-правову базу з питань взаємного визнання освітніх документів становлять норми Лісабонської конвенції про визнання (1997 р.), національного законодавства та двосторонніх або багатосторонніх угод про визнання. У міжнародних документах ЮНЕСКО і Ради Європи, таких як: «Європейська конвенція про еквівалентність дипломів, які надають допуск до університетів» (1953 р.) «Європейська конвенція про еквівалентність періодів навчання в університетах» (1956 р.), «Європейська конвенція про академічне визнання університетських кваліфікацій» (1959 р.), «Конвенція про визнання курсів навчання, дипломів і звань з вищої освіти в державах європейського регіону» (1979 р.), «Європейська конвенція про загальну еквівалентність періодів навчання в університетах» (1990 р.).

Одним з проблемних питань реалізації процедур визнання документів про освіту є неузгодженість термінології у національних та європейських документах. Зазначений чинник породжує плутанину у розумінні змісту та реалізації адміністративної послуги визнання. У згаданих вище міжнародних документах прослідковується еволюція застосування термінів від еквівалентності дипломів, періодів навчання, курсів до визнання кваліфікацій. Лісабонська конвенція про визнання та додаткові юридичні документи, прийняті на її виконання, не передбачають використання термінів «нострифікація» та «еквівалентність». Отже, дані терміни походять з практики визнання, які широко використовувалися кілька десятиліть тому. Також у національних законодавствах деяких країн-учасниць Гаазької конвенції використовується застаріла термінологія, що позначає застарілі процедури. Наразі допускається використання даних термінів на національному рівні за умови, що їх зміст є тотожним терміну «визнання». В міжнародному контексті терміни «нострифікація» і «еквівалентність» мають різне змістовне наповнення процедур оцінювання, які вказують на більш сильну вимогу подібності іноземних кваліфікацій і потребують різних умов

²¹ Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти, ЮНЕСКО, 2019 р., ENIC Ukraine (ENIC Ukraine, 2019). URL: https://enic.in.ua/attachments/article/226/Глобальна%20конвенція_%2010.08.20_УКР_для%20сайту.pdf

застосування²². Якщо у європейському законодавстві терміни «встановлення еквівалентності» і «визнання іноземної кваліфікації» розмежовуються та підкреслюється їх різниця, то в українському законодавстві вони вживалися як синоніми. Історично у вітчизняній науковій доктрині та нормативно-правових актах для позначення адміністративної процедури послуги визнання іноземних документів про освіту використовувались терміни «еквівалентність», «нострифікація» та «визнання». Наразі спостерігається уніфікація термінології з європейськими стандартами з використанням терміну «визнання».

У науковій літературі зазначається, що визнання іноземних кваліфікацій може бути двох типів: 1) підтвердження еквівалентності (у разі наявності міждержавної угоди про взаємне визнання еквівалентності документів про освіту); 2) визнання дійсності іноземного документа про освіту. Формальною процедурою визнання іноземного документа про освіту в Україні є його нострифікація²³. Термін «нострифікація» латинського походження (*noster* – наш, *facere* – робити) – це процедура визнання іноземних документів про освіту, яка здійснюється шляхом встановлення відповідності академічних, професійних прав та освітніх, освітньо-кваліфікаційних рівнів іноземних документів про освіту (кваліфікації) державним стандартам освіти країни подання документів. Здійснюється з метою забезпечення прав громадян, які здобули освіту в іноземних державах, на продовження освіти та професійну діяльність в країні подання та в індивідуальному порядку²⁴. Процедура нострифікації вимагає визнання повної ідентичності іноземної кваліфікації у всіх її аспектах та пов'язана з концепцією розпізнавання повної ідентичності іноземної кваліфікації. Кінцевим її результатом є затвердження кваліфікації відповідної приймаючої країни або дозволу використання назви цієї кваліфікації. Процедура нострифікації застосовується до професій, порядок доступу до професійної діяльності яких визначаються національними законодавствами та потребують спеціальних дозволів (наприклад, лікар, викладач, юрист тощо).

Термін «еквівалентність» пізніший, що позначає дещо м'якшу (спрошену) процедуру, ніж процедура нострифікації. У юридичних словниках еквівалентність визначається як достатність різних результатів оцінки відповідності для забезпечення одного і того ж рівня

²² Шаталова Л. М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *Міжнародний науковий журнал (International Scientific Journal)*. 2016. № 10 (20), Том 2. С. 147 / URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1574>.

²³ Там само. С. 96.

²⁴ Там само. С. 97.

підтвердження відповідності стосовно одних і тих же встановлених вимог. Тобто характеризується ступенем смислової спільності, співвідношенням між вітчизняними і зарубіжними навчальними програмами, навчальними планами та переліками вивчених дисциплін. У пояснювальній записці до Лісабонської конвенції про визнання зазначається, що термін «еквівалентність» пов'язаний із застарілими принципами і методологією, де основна увага при оцінці іноземних кваліфікацій приділялася детальному зіставленню навчальних програм і списків вивчених дисциплін («еквівалентності»), сьогодні він зводиться до ширшого порівняння кваліфікацій («визнання») ²⁵.

У європейському законодавстві для позначення процедури визнання документів про освіту використовується термін «recognition procedures» – процедури визнання. Визнання – формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання і (або) здійснення фахової діяльності ²⁶. «Формальне підтвердження» в контексті цього міжнародного документа не означає формальність самої процедури. Визнання сприяє глобальній (освітній та професійній) мобільності та утвердженню цінності вищої освіти заради взаємного блага власників кваліфікації, ЗВО, роботодавців та інших зацікавлених установ у державах. На рівні ЄС не існує єдиних вимог до професійного визнання дипломів, а у кожній країні регулюється самим ринком праці та здійснюються працедавцями. Отже, термінологічна різноманітність дає можливість дійти висновку, що визнання іноземних кваліфікацій у країнах ЄС не є автоматичним, а являє собою результат застосування певної формальної процедури. Процедура визнання іноземних кваліфікацій у країнах ЄС не є уніфікованою та однозначною. Її характер та відповідальні органи виконання залежать від типу документа про освіту, країни його походження та мети.

У науковій літературі має місце класифікація процедури визнання іноземних документів про освіту за методом оцінки кваліфікацій, який передбачає вибір необхідної сукупності (способів) та послідовності операцій (етапів) на: а) нострифікація; б) співставлення НРК ²⁷; в) встановлення еквівалентності. Нострифікації властива вимога більш

²⁵ Conclusions and Recommendations of the Spécial Commission on the practical opération of the Hague Apostille, Service, Evidence and Access to Justice Conventions (2 to 12 February 2009). 2009. 14 p.

²⁶ Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / за заг. ред. В. Лугового, С. Калашникової. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 156 с.

²⁷ Шаталова Л. М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *Міжнародний науковий журнал (International Scientific Journal)*. 2016. № 10 (20), Том 2. С. 147. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1574>.

сильного ступеню подібності, і потребує вибір методів визначення повної ідентичності (подібності) кваліфікації. Особливістю процедури встановлення еквівалентності є те, що вона здійснюється методом детального порівняльного аналізу, водночас допускає певний обсяг допустимих відмінностей. Процедура співставлення Національної рамки кваліфікацій (НРК) з Європейською рамкою кваліфікацій (ЄРК) здійснюється за методом (принципом) найближчої відповідності дескрипторів кваліфікаційних рівнів (знання, уміння, комунікації, автономність і відповідальність). Таким чином, сучасне розуміння та нормативне закріплення у національному законодавстві процедури визнання зводиться до більш ширшого порівняння кваліфікацій, що передбачає різноманітність методів і способів її здійснення, та відповідає стандартам ЄС.

Нормативне визначення процедури визнання документів про освіту з урахуванням рівня та ступеня освіти міститься у підзаконних нормативно-правових актах. Аналіз п. 2 загальних положень Порядку визнання здобутих в іноземних ЗВО ступенів вищої освіти (далі – Порядок 1) та Порядку визнання в Україні документів про середню, середню професійну, професійну освіту²⁸ (далі – Порядок 2) дозволяє сформулювати визначення процедури визнання. Це формальне підтвердження МОН чи ЗВО іноземної програми середньої, середньої професійної, професійної, вищої освіти або якості іноземної освітньої кваліфікації для цілей доступу до навчання та/або здійснення професійної діяльності.

Адміністративна процедура надання адміністративної послуги визнання – послідовність процедурних дій, які здійснюються уповноваженими посадовими особами МОН України з метою легалізації документів про освітні та освітньо-професійні ступені, полягає у встановленні еквівалентності змісту документу і здійснюється в індивідуальному порядку²⁹.

1. Процедура визнання є одним з інструментів підвищення академічної мобільності студентів та викладацького складу. Нормативно-правова база з питань взаємного визнання освітніх документів складається з норм Лісабонської конвенції, національного законодавства та двосторонніх або багатосторонніх угод про визнання.

²⁸ Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти: Наказ МОН України від 05.05.2015 № 504. *Офіційний вісник України*. 2015. № 48. Ст. 504 (дата звернення: 30.10.2025).

²⁹ Шаталова Л. М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *Міжнародний науковий журнал (International Scientific Journal)*. 2016. № 10 (20), Том 2. С. 148. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1574>.

Основними нормативно-правовими актами, що регламентують процедуру надання адміністративної послуги визнання документів про освіту, є прийняті відповідно до статті 13 Закону України «Про вищу освіту», Закону України «Про ратифікацію Конвенції про визнання кваліфікацій з вищої освіти в Європейському регіоні» – Порядок 1 та Порядок 2.

Строки надання адміністративної послуги визнання (нострифікації) залежать від ступеню складності процедур та оперативності отримання МОН, Центрами академічної мобільності, у разі необхідності, відповідей на запити від офіційних органів інших держав або іноземних ЗО, або акредитаційних рад та інформаційних центрів з визнання та академічної мобільності тощо. Проблемним питанням даного етапу є організація надання відповідей українськими закладами освіти на розумний запит суб'єктів оцінки освітніх кваліфікацій зарубіжних країн щодо необхідної інформації для такої оцінки. У Лісабонській конвенції про визнання застосовуються терміни «відповідна інформація», «розумний строк», «розумний запит». Проблема створена різним рівнем організації діяльності компетентних органів у сфері освіти країн-учасниць згаданої конвенції, різними строками встановленим у національних законодавствах. Згідно з принципами «ARTICLE 19» – незалежної всесвітньої організації з прав людини, загальний термін надання відповіді на запит не повинен перевищувати 10 робочих днів³⁰. У ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлено більш стислі строки надання публічної інформації запитувачу, а саме – протягом 5 робочих днів з дня одержання запиту. Також встановлено особливі строки на випадок, коли для надання інформації необхідно обробити великий обсяг даних, то строк розгляду запиту може бути подовжений до 20 днів. Отже, можемо дійти висновку, що часові межі щодо подовження строку надання відповіді на запит, встановлені у національному законодавстві не відповідають міжнародним принципам та стандартам.

Зокрема, національним законодавством (п. 4 розділу IX Порядку 1) встановлено загальний строк надання адміністративної послуги визнання документів у сфері освіти – не може перевищувати 45 календарних днів, з дня отримання усіх необхідних документів для здійснення процедури визнання. Якщо аналізувати співвідношення загального строку надання адміністративної послуги визнання та строків надання відповіді на запит як окремої складової процедурної

³⁰ Access to Information: An Instrumental Right for Empowerment, ARTICLE 19, Asociación por los Derechos Civiles (ADC), July 2007. 37 p. URL: www.article19.org/pdfs/publications/ati-empowerment-right.pdf

дії, то слід дійти висновку, що строк надання відповіді на запит у межах 20 днів може бути скорочений, оскільки для надання відповіді на запит обробляється невеликий обсяг даних про освітні документи. Безперечно, скорочення строків є позитивним досягненням, оскільки попереднім законодавством строк проведення процедури визнання (нострифікації) становив від 1 до 4 місяців. На практиці процедура могла тривати й 5–6 місяців. Слід зазначити, що в ЄС спостерігається скорочення строків надання послуги визнання документів про освіту, яке обумовлено вимогою уніфікації та спрощенням процедур. Наприклад, строк проведення процедури визнання у Кіпрі та Швеції становить – 3 місяці; у Словенії, Боснії та Герцеговині – 2 місяці; Чеській Республіці, Литві, Ліхтенштейні та Швейцарії – 1 місяць, з можливістю подовження до 3-х місяців; у Бельгії, Франції, Італії та Польщі – 3 місяці. Хоча є досвід країн, які проводять процедуру визнання у значно стисліші строки: Джорджія в 15–30 днів, Данія – 26 днів, Мальта – не більше ніж через 15 днів, Ісландія – 15 днів (за винятком процедури, яка здійснюється центром ENIC / NARIC), Естонія – 30 днів, Латвія – 15 днів, у складних випадках не більше 3-х місяців (хоча закон дозволяє протягом 6 місяців)³¹. Отже, можна дійти висновку, що строки надання адміністративної послуги визнання документів про освіту в ЄС встановлюються в межах від 15 днів до 3 місяців. При цьому, у більшості країн строки становлять один або три місяці. На наш погляд, слід запозичити досвід країн, в яких дана послуга надається від 15 до 30 днів, а у разі необхідності передбачити можливість її подовження до 3-х місяців. Безперечно, оптимізації процедур сприяє застосування комп'ютерних технологій та використання міжнародних систем електронних реєстрів та центрів академічної мобільності.

Складність реалізації адміністративної процедури визнання МОН та багатоетапність її здійснення обумовлюються різноманітністю способів її здійснення. До того ж, додатково викликані ступенем оформленості правового регулювання освітніх відносин між державами. Основними критеріями для вибору методів та способів, які впливають на порядок здійснення процедури, є: входження країн до ОЕСР та затвердження ними НРК; ратифікація міжнародних конвенцій; укладення міжнародних договорів, що регулюють питання визнання та еквівалентності освітніх та освітньо-кваліфікаційних рівнів або їх відсутність; особливості національної правової регламентації та визначення системи освіти.

³¹ Quality procedures in European Higher Education / European Network for Quality Assurance in Higher Education, 2003, Helsinki. 41 p. URL: [http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/procedures\(1\).pdf](http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/procedures(1).pdf) (дата звернення: 30.10.2025).

Дослідження підзаконних нормативно-правових актів дає підстави виділити етапи адміністративної процедури надання адміністративної послуги визнання. Порядками 1 та 2 встановлені три основні етапи процедури визнання освітніх документів саме у такій послідовності: а) перевірка автентичності поданих для визнання документів; б) перевірка статусу освітньої установи та/або програми; в) визначення рівноцінності академічних та/або професійних прав та оцінки кваліфікації і встановлення еквівалентності документів виданих в країні походження. Пропонуємо удосконалити адміністративну процедуру надання адміністративної послуги визнання, виокремивши такі етапи: 1) формування пакету документів та подання заяви; 2) перевірка автентичності, поданих документів; 3) перевірка статусу освітньої установи та/або програми; 4) визначення рівноцінності академічних та/або професійних прав або оцінки кваліфікації і встановлення еквівалентності; 5) прийняття рішення³²; 6) апеляційний (оскарження прийнятого рішення); 7) видача свідоцтва.

Зупинимось детальніше на процедурних діях експертів, які здійснюються ними на етапі визначення рівноцінності академічних або професійних прав (що надаються власнику документа про освіту) та процедурах оцінки кваліфікації і встановлення еквівалентності документів виданих в країні походження. Процедури можуть здійснюватися трьома способами: – шляхом співставлення міжнародних та національних рамок кваліфікацій; – на підставі положень міжнародної угоди; – аналізу сукупності інформації, яка міститься у відповідях на запит про додаткові відомості до уповноважених органів країни походження документа.

Спільне розуміння рівнів рамок кваліфікацій країнами-учасницями Лісабонської конвенції про визнання є значним кроком для спрощення процедури надання адміністративної послуги академічного та професійного визнання. Проте на сьогодні не вдалось уникнути проблем у здійсненні процедури співставлення кваліфікацій, які створені відсутністю стандарту, який регламентував здійснення процедури співставлення НРК. Ускладнює ситуацію існуванням у ЄС двох рамок кваліфікацій у вищій освіті з різними описом ступенів та дескрипторами, які можуть бути подібними, але повністю не співпадати. Як наслідок при проведенні процедур співставлення кваліфікацій слід враховувати особливості НРК країни походження

³² Шаталова Л. М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *Міжнародний науковий журнал (International Scientific Journal)*. 2016. № 10 (20), Том 2. С. 146–151. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1574>.

документа з НРК України. У такому випадку як інструмент перекладу, що сприяє комунікації та порівнянню між системами кваліфікацій у ЄС, для співставлення кваліфікацій вищої освіти використовують ЄРК. В окремих країнах кваліфікаційні рамки містять кредитний вимір, що відображено в їх назві, наприклад, Рамка кваліфікацій і кредитів Англії, Північної Ірландії та Уельсу, Шотландська рамка кредитів і кваліфікацій³³. Слід запозичити такий досвід, оскільки кожному рівню освіти відповідає певна кількість набраних кредитів та певний часовий період. Позитивним досягненням буде знаходження цих даних у одному нормативному документі, що полегшить проведення процедури співставлення та визнання документів про освіту.

Наступна проблема при виконанні процедури зіставлення кваліфікацій НРК викликана неповною відповідністю дескрипторам знань, умінь, комунікації, автономності і відповідальності на певному рівні, які можуть відповідати дескрипторам нижчого та вищого рівнів відносно «основного». У цьому разі їх співставлення здійснюватиметься за принципом «найближчої відповідності», за яким кваліфікації присвоюється такий рівень, якому описи остаточних результатів навчання відповідають найближче в рамках загальної оцінки, тобто оцінки, що охоплює всі рівні. З метою забезпечення об'єктивності прийняття рішення процедури співставлення за принципом «найближчої відповідності» необхідно залучати до процедури декількох експертів, на основі висновків яких прийматиметься остаточне рішення.

Співставлення на підставі положень відповідної міжнародної угоди застосовується для документів, виданих у країнах, з якими Україною укладено міжнародні угоди, що регулюють питання визнання та еквівалентності документів про освіту. Зазначені угоди укладені Україною з Естонією (1996), Узбекистаном (1997), Казахстаном (2001), Перу (2004), Польщею (2005), Францією (2007), Аргентиною (2011), Словаччиною (2014), Румунією (2023), Молдовою (2025) та ін. Такі міжнародні угоди спрощують процедуру визнання, але не відміняють.

Третій спосіб застосовується, якщо міжнародний договір між Україною і країною походження документа не визначає еквівалентність освітніх, освітньо-кваліфікаційних рівнів, рівноцінності академічних та професійних прав. У цьому випадку для ЗО здійснюється на підставі проведення аналізу сукупності інформації в національних офіційних джерелах та відповідей на запит додаткових відомостей до відповідних

³³ Луговий В.І. Компетентнісний підхід і автономія вищих навчальних закладів у концепції Закону України «Про вищу освіту» (концептуальний, нормативний і методичний аспекти). *Міжнародний науковий вісник*: зб. наук. праць / ред. кол. І. В. Артьомов (голова) та ін. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. Спецвип. 1(10). С. 23–41.

уповноважених органів країни походження документа. Для документів, виданих ЗВО, що здійснюється шляхом порівняльного аналізу (експертизи), який являє собою співставлення змісту іноземної та української навчальних програм та планів або суміжного напрямку (спеціальності) за відсутності відповідного(ї). У разі, якщо за результатами порівняльного аналізу з'ясовано, що зміст вітчизняних та іноземних навчальних програм є аналогічним документ визнається і видається свідоцтво. Зазначена процедура за змістом процедурних дій є найскладнішою, адже при експертизі враховується достатньо велика кількість показників: ступінь, що присвоюється документом, та його місце в національній системі освіти на дату його видачі; зміст та обсяг програми (очікувані результати навчання за навчальною програмою, обсяг кредитів або академічних годин за фахово необхідними дисциплінами чи інші критерії); академічні та/або професійні права, які надаються документом; профіль та якість програми чи освітньої установи, що надала кваліфікацію.

Проблеми при здійсненні експертом (експертною комісією) порівняльного аналізу ступеню, що присвоюється, та його місце в національній системі освіти на дату видачі можуть бути викликані відмінностями базового ступеня вищої освіти, який формувався за власною траєкторією студента, а тому може відрізнятися термінами навчання й змістом. Першочергово при порівнянні необхідно визначити рівнозначність ступенів. При порівняльній експертизі змісту та обсягу програми, тобто очікуваних результатів навчання за академічною (навчальною) програмою, обсягу кредитів, обсягу академічних годин за фахово необхідними дисциплінами чи інших критеріїв виникає ряд проблем. Однією з об'єктивних причини яких є високий рівень автономії більшості європейських ЗВО, що, у свою чергу, породжує різноманітність навчальних програм і планів, які суттєво різняться своїм змістом, містять найрізноманітніші комбінації предметів з урахуванням інтересів студентів. З одного боку, така різноманітність забезпечує широкий спектр вибору і захищає права громадян, але, з іншого – призводить до неспівставності дипломів та якості підготовки фахівців у різних країнах.

Найбільш поширеною формою оцінювання, яка використовується уповноваженими органами на регулярній основі³⁴ є порівняльний аналіз програм (benchmarking). При цьому порядок зазначеної процедури не можна вважати уніфікованим. Наприклад, у Великобританії визначений

³⁴ Conclusions and Recommendations of the Spécial Commission on the practical opération of the Hague Apostille, Service, Evidence and Access to Justice Conventions (2 to 12 February 2009). 2009. 14 p.

набір критеріїв, які можуть використовуватись у будь-якій процедурі оцінки не обов'язково включають порівняльний елемент. Неоднозначність тлумачення термінів, складових предметних критеріїв теж викликають проблеми у проведенні експертизи. До того ж, у зарубіжних джерелах зустрічається думка про можливість проведення порівняльного аналізу без будь-яких чітких критеріїв³⁵.

Проблемним питанням даного етапу є визначення компетентним органом допустимого або суттєвого обсягу відмінностей в академічних програмах, встановлений шляхом порівняльного аналізу їх змісту. Концепція суттєвих відмінностей є однією з ключових характеристик Лісабонської конвенції про визнання. Суттєвими вважаються відмінності між іноземною та національною кваліфікаціями, які можуть бути настільки значними, що не дозволяють заявнику досягти успіху у бажаній діяльності (такій як подальше навчання, дослідницька діяльність чи працевлаштування). Допустимий обсяг відмінностей визначається шляхом: встановлення максимальної тривалості теоретичного навчання; обов'язкової практичної підготовки; семестрового контролю та виконання індивідуальних завдань; кількості кредитів на рік тощо. Законодавство не містить визначення поняття допустимого обсягу відмінностей, що на практиці може створити проблеми у визначенні межі, коли допустимі відмінності стають суттєвими. За наявності відмінностей у підпункті 7 пункту 2 розділу VI. «Прийняття рішення» Порядку 1 встановлені критерії відповідності, які висуваються лише до загальної кількості навчальних кредитів, набраних студентом протягом усього періоду навчання.

Позитивним досягненням Порядку 1 є надання повноважень щодо визначення допустимого обсягу відмінностей компетентним органами, які здійснюють процедуру порівняльного аналізу (МОН та ЗВО) в індивідуальному порядку. ЗВО керується при здійсненні порівняльного аналізу (експертизи) власними навчальними планами і програмами, готує експертну оцінку й самостійно визначає обсяг допустимих відмінностей. Рішення про відмову у визнанні поданого документа про освіту може прийматися у разі, якщо загальна набрана кількість навчальних кредитів під час навчання становить менше ніж 30 кредитів ЄКТС або їх еквівалентну кількість академічних годин – 900³⁶.

³⁵ Conclusions and Recommendations of the Spécial Commission on the practical opération of the Hague Apostille, Service, Evidence and Access to Justice Conventions (2 to 12 February 2009). 2009. 14 p.

³⁶ Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти: Наказ МОН України від 05.05.2015 № 504. *Офіційний вісник України*. 2015. № 48. Ст. 504 (дата звернення: 30.10.2025).

Отже, тлумачення суттєвих відмінностей пов'язане з загальним результатом кваліфікації, програми та/або компонентів програми, оскільки визначає чи достатньо підготовлений заявник для бажаної діяльності. Різниця, яка стосується лише навантаження та структури програми не має безпосереднього впливу на можливості кандидата, і тому, не може автоматично вважатися суттєвою відмінністю.

Адміністративна процедура визнання іноземних документів про освіту – це формальне підтвердження компетентним органом якості іноземної освітньої кваліфікації через співставлення НРК з ЄРК за принципом найближчої відповідності з метою доступу до навчання та/або здійснення професійної діяльності (працевлаштування) і здійснюється в індивідуальному порядку.

ВИСНОВКИ

Адміністративна послуга МОН України – це результат реалізації адміністративної процедури міністерством у встановленому адміністративно-процесуальними нормами порядку щодо розгляду та вирішення справ індивідуального характеру, окреслюється сферою освіти і науки, регламентується нормативно-правовими актами. Реалізується у виді послідовності процедурних дій в індивідуальному порядку, які здійснюються структурними підрозділами та уповноваженими посадовими особами МОН України з метою легалізації документів про освітні кваліфікації.

Надання адміністративних послуг реалізуються шляхом здійснення легалізаційних процедур – реєстраційних та дозвільних проваджень, у тому числі у сфері освіти/науки. Спільними ознаками таких процедур є: спрямованість на забезпечення гарантій реалізації прав фізичних і юридичних осіб; мають організаційний, заявницький, індивідуальний, процесуальний характер; здійснюються спеціально уповноваженими суб'єктами; передбачають ведення спеціальних електронних реєстрів.

Компетенцією щодо надання адміністративних послуг легалізації документів у сфері освіти наділено коло суб'єктів публічної адміністрації: 1) державні органи, наділені компетенцією управління освітньо-науковою сферою; 2) суб'єкти, на яких поширюється владний вплив (ЗВО, спеціалізовані вчені ради); 3) суб'єкти, які одночасно наділені законодавством владними повноваженнями і перебувають під управлінським впливом: а) структурні підрозділи МОН України та їх посадові особи; б) ДП та установи, які створюються МОН для організаційно-технічного забезпечення реалізації своїх функцій та завдань.

АНОТАЦІЯ

Здійснено поетапне дослідження процедурних особливостей надання адміністративних послуг апостилювання та визнання документів про освіту за сучасним освітнім законодавством. Запропоновано авторське визначення адміністративної процедури визнання документів про освіту. Виявлені актуальні проблеми правового регулювання та практичного виконання процедури визнання документів про освіту. Проаналізовані позиції сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо розмежування понять нострифікація, визнання, еквівалентність. Запропоновано класифікацію процедур визнання документів про освіту за критерієм вимоги ступеню подібності. Приділено увагу суб'єктам надання адміністративної послуги визнання документів про освіту та ролі Міністерства освіти і науки України у співпраці з закладами вищої освіти в рамках проведення процедури визнання.

Література

1. Деякі питання визнання в Україні іноземних документів про освіту: Порядок визнання здобутих в іноземних вищих навчальних закладах ступенів вищої освіти: Наказ МОН України від 05.05.2015 № 504. *Офіційний вісник України*. 2015. № 48. Ст. 504 (дата звернення: 30.10.2025).
2. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29. Ст. 1694 (дата звернення: 30.10.2025)
3. Юридичні терміни. Тлумачний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. К. : Либідь, 2003. 320 с.
4. Манько Д. Г. Юридичні документи та їх легалізація. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. № 22. С. 44–50.
5. Петьовка В. П. Надання адміністративних послуг в Україні: теорія і практика. К.: Логос, 2014. С. 9; Виконавча влада і адміністративне право / За заг. ред. В. Б. Авер'янова. К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. 214 с.
6. Конвенція що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів (Гаазька конференція з МПП) від 05.10.1961 / Ратифікована Законом України від 10.01.2002 № 2933-III. URL: zakon. rada.gov.ua (дата звернення: 30.10.2025).
7. Питання національного інформаційного центру академічної мобільності: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.08.2011 № 924. *Офіційний вісник України*. 2011. № 67. Ст. 2585
8. Про затвердження Правил проставлення апостиля на офіційних документах, призначених для використання на території інших держав:

Наказ МЗС України, МВС України, Міністерства фінансів України, Мін'юста України і МОН України від 17.03.2023 № 125/209/293/139/999/5. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0478-23#Text> (дата звернення: 30.10.2025).

9. Дьомкіна Г. С. Нормативно-правова регламентація сфери легалізації документів для дії за кордоном. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 660. Правознавство. С. 61-67.

10. Про затвердження Порядку проставлення в Міністерстві освіти і науки України апостиля на офіційних документах, виданих навчальними закладами, державними органами, підприємствами, установами і організаціями, що стосуються сфери освіти і науки: Наказ МОН України від 10.03.2009. № 220. *Офіційний вісник України*. 2009. № 23. Ст. 761 (дата звернення: 30.10.2025).

11. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII. *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 75. Ст. 2125 (дата звернення: 30.10.2025).

12. Баранова Т. І., Дьомкіна Г. С. Електронні реєстри у сфері міжнародного документообігу, оптимізація процедури з проставлення апостиля за участю нотаріуса. *Бюлетень Мін'юста України*. 2014. № 9. С. 39.

13. Міжнародна інформація: навч. посіб./ за ред. М.П. Требіна. Х.: Право, 2014. 336с.

14. Шаталова Л. М. Електронізація адміністративної послуги апостилювання документів про освіту: проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Серія ПРАВО. Випуск 40. Том 2. С. 62-65.

15. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / за заг. ред. В. Лугового, С. Калашникової. К. : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 156 с.

16. Conclusions and Recommendations of the Spécial Commission on the practical opération of the Hague Apostille, Service, Evidence and Access to Justice Conventions (2 to 12 February 2009). 2009. 14 p.

17. Глобальна конвенція про визнання кваліфікацій вищої освіти, ЮНЕСКО, 2019 р., ENIC Ukraine, 2019). URL: https://enic.in.ua/attachments/article/226/Глобальна%20конвенція_%2010.08.20_УКР_для%20сайту.pdf

18. Шаталова Л. М. Теоретико-правові аспекти адміністративної процедури визнання документів про освіту. *Міжнародний науковий*

журнал (International Scientific Journal). 2016. № 10 (20), Том 2. С. 146–151. URL: <http://www.inter-nauka.com/issues/2016/10/1574>.

19. Access to Information: An Instrumental Right for Empowerment, ARTICLE 19, Asociación por los Derechos Civiles (ADC), July 2007. 37 p. URL: www.article19.org/pdfs/publications/ati-empowerment-right.pdf

20. Quality procedures in European Higher Education / European Network for Quality Assurance in Higher Education, 2003, Helsinki. 41 p. URL: [http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/procedures\(1\).pdf](http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/procedures(1).pdf) (дата звернення: 30.10.2025).

21. Луговий В.І. Компетентнісний підхід і автономія вищих навчальних закладів у концепції Закону України «Про вищу освіту» (концептуальний, нормативний і методичний аспекти). *Міжнародний науковий вісник* : зб. наук. праць / редкол. І. В. Артьомов (голова) та ін. Ужгород: УЖНУ, 2015. Спецвип. 1(10). С. 23–41.

Information about the author:

Shatalova Larisa Mykolayivna,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of International and Private Law,

Kyiv University of Law

of the National Academy of Sciences of Ukraine,

7A, Akademika Dobrokhotova Str., Kyiv, 03142, Ukraine